

Francisco Castro

TANTS ANYS DE SILENCI

No tot el que
està enterrat
queda sepultat
per sempre.

TANTS ANYS DE SILENCI

Capital Books

18

© 2020 Francisco Castro Veloso

© 2020 Eduard del Castillo Velasco,
per la traducció

© Dave Wall (Arcangel Images),
per les imatges de cobertes

© 9 Grup Editorial SL, per l'edició
Capital Books
c. Mallorca, 314, 1r 2a B • 08037 Barcelona
T. 93 363 08 23
info@capitalbooks.cat
www.capitalbooks.cat

Disseny gràfic: J. Mauricio Restrepo

Primera edició: febrer de 2020
ISBN: 978-84-948532-6-5
DL B 916-2020
Imprès a Romanyà Valls, SA

Tots els drets reservats.

TANTS ANYS DE SILENCI

FRANCISCO CASTRO

Traducció del gallec
d'Eduard Velasco

Capital Books

Per a Mónica Vázquez Alonso,
que va estirar aquesta novel·la
des de la il·lusió.

Com sempre ho fas tot.

«La historia va aturar-se el 1936.»

GEORGE ORWELL en una carta
a Arthur Koestler

«Al lector se le llenaron de pronto los ojos de lágrimas,
y una voz cariñosa le susurró al oído:

—¿Por qué llorar, si todo
en este libro es de mentira?

Y él respondió:

—Lo sé;

pero lo que yo siento es de verdad.»

ÁNGEL GONZÁLEZ,
«La verdad de la mentira»,
Nada grave

«Quiero escarbar la tierra con los dientes,
quiero apartar la tierra parte a parte
a dentelladas secas y calientes.

Quiero minar la tierra hasta encontrarte
y besarte la noble calavera
y desamordazarte y regresarte.»

MIGUEL HERNÁNDEZ, «Elegía»,
El rayo que no cesa

«—Escapem-nos...
—De què viurem?
—D'amor. Escapa't amb mi.»

Slumdog Millionaire

«Cuando acabes tu trabajo, lávate las manos y coge el libro que has pedido en la Biblioteca. Busca un sitio tranquilo y lee. Recordarás siempre con placer esos ratos.

Guarda luego el libro cuidadosamente hasta que puedas volver a seguir leyendo. Procura que, al devolver el libro, ya leído, esté tan limpio como cuando te lo entregaron.

¡Buena idea se tendrá de un pueblo donde los libros se leen mucho y se conservan limpios y cuidados!»

Patronat de les Missions Pedagògiques (1931-1936)

Febrer del 2006

La dona va aparèixer cinc metres més cap a la dreta, si mirem cap al nord, i no en la mateixa fossa que els altres. Ella no era a la fossa, diguem-ne, gran, la que tenia tants ossos ja etiquetats, tots marcats amb aquells petits papers adhesius amb el número corresponent, 1, 2, 3... dígit que aspiren a ser significat, o sigui, un nom, un origen, una família, records, memòria i identitat.

Feia quinze dies que l'Associació per la Memòria Històrica de Flàvia feia allò, etiquetar ossos, dues setmanes traient del sòl quilos de terra barrejada amb fragments del que un dia va ser suport d'un cos, gent, persones que van sentir, que van estimar i que van odiar, que van dormir, que van respirar, que van cantar. Que van patir.

S'havien mort tots igual, si fa no fa. La majoria afusellats *sense formació de causa*, o sigui, perquè va venir de gust als seus botxins, els quals, a més a més, estaven emparats per aquells dos Bans de Guerra del 17 i el 28 de juliol de 1936, que permetrien que no constés cap atrocitat i que la bogeria s'apliqués a voluntat. Tot i que *afusellats* no és la paraula, perquè la majoria d'ells es van morir perquè els van fotre un tret al cap.

Hi havia, pel cap baix, sis cranis foradats per un tir de bala al front. La mateixa grandària d'orifici en aquella mitja dotzena. Un forat net. Rodó. Perfectament circular. Gairebé bell en la

seva geometria, si no fos perquè havia servit per al que va servir: llevar la vida a un ésser humà.

Només un dels cadàvers conservava el crani en perfecte estat, o sigui, que no l'havien foradat com els altres. El doctor Aboi, el forense que treballava en aquesta exhumació, conclouria dies més tard que aquell crani pertanyia a uns ossos que, al seu torn, havien aparegut amb altres marques de bala. Concretament, va sentenciar amb la seva freda saviesa de metge, hi ha un peroné foradat i unes quantes costelles rebentades per diversos impactes de bala, o sigui, «lesions causades per mort traumàtica», per dir-ho formalment i amb l'asèpsia de formol semàntic que se suposa a la ciència fins i tot davant de casos tan poc asèptics com aquests.

Tothom confia que, malgrat el revoltim en el qual tots aquells cossos van ser lliurats a l'eternitat de la terra, dipositats o llançats allà de qualsevol manera i en la barreja segura dels ossos un cop desapareguda la carn, l'ADN serà una eina poderosa que permetrà que es puguin separar uns morts dels altres i, així, establir perfils genètics identificats i clars per discriminar uns assassinats d'uns altres, uns oblidats d'uns altres, per, més o menys, recompondre'ls i, si hi ha sort, identificar-los amb precisió gràcies als familiars que esperen des de fa tant de temps, desencisats, invisibles. En silenci.

La dona, sí, va aparèixer en un lloc diferent i quan ja ningú s'ho esperava. Havia estat la directora de l'exhumació, Anxela, qui hi havia insistit. Vull que gratem també allà i allà, i va assenyalar amb l'escalpel que feia servir per excavar delicada a la terra, va assenyalar rígida com una saurina ensinistrada en l'art esmolat i inquietant de trobar restes humanes, encara que no ho era, no ho era gens, era la seva primera excavació, així que va ser sort, coincidència, casualitat. Les persones transcendents dirien: el Destí. Unes altres, amb tendències poètiques, matisarien: no, l'esquelet l'estava esperant, esperava pacientment el seu torn, es-

perava que aquella persona digués, grateu allà, perquè hi trobareu un esquelet d'una altra morta de la guerra civil.

La dona va aparèixer cinc metres més enllà que la resta del que quedava dels altres cadàvers i fora de la zona delimitada on sempre s'havia pensat que hi havia la fossa comuna, com després es va confirmar. No va ser difícil, perquè els més vells del lloc recordaven on havien estat les execucions, en quin lloc exacte del pazo¹ els havien matat, en quina banda del jardí del pazo d'aquella terra d'aquell país d'aquell planeta d'aquell moment històric s'havia fet aquella barbaritat, allò de disparar al cap un per un a aquells homes que havien estat presos allà l'agost de l'any 1936. No en quedaven gaires que ho poguessin testimoniar amb claredat i, sobretot, no n'hi havia gaires amb prou valentia per posar en paraules el que podien recordar.

El silenci pot arribar a ser un costum. I el costum, al final, es torna silenci.

Empeses per l'Associació per la Memòria Històrica de Flàvia, les àvies es van atrevir a entrar en aquell pazo per assenyalar amb el dit, és aquí, en aquesta paret, davant per davant de la capella de la Mare de Déu de la Guia, allà va ser on els van posar, de genolls, per matar-los, que jo prou que me'n recordo, encara que llavors era només una nena, va dir Amparo posant-se les mans als ulls perquè no la veiessin plorar, encara que aquells ulls eren mars, i jo era una nena de nou anys i vaig veure com hi mataben el meu pare i els meus dos tiets, que eren del PCE, em cago en la mare que els va parir aquells merdes assassins que ens la van fer tan grossa fills de puta tant de bo se'ls podreixi l'ànima, feu-me ja les proves de l'ADN, amb totes les restes, amb totes, vull endur-me cap a casa els ossos de mon pare, que em va faltar

1. [N. del t.] El *pazo* (del llatí PALATIUM, 'palau') és un tipus de casa senyorial pròpia de l'hàbitat rural galleg, amb orígens en la societat feudal, que fou residència de grans propietaris rendistes. Atesa la manca d'equivalent en la societat catalana, optem per mantenir la paraula gallega en tota la novel·la.

a la vida, els del meu oncle, vull tot el que en quedi, encara que només sigui un queixal, mitja dent, tant se me'n dona, sí, els van matar just aquí, ho vaig veure jo, com els foradaven el cap, agemollats allà mateix, i morts de por.

Setanta anys esperant que algú els faci justícia i els arrenqui de dins del pit, ben arrapada a l'estern durant una vida completa, aquella angoixa de no tenir les restes dels familiars per soterrar-les o poder-los fer una vetlla.

La dona era cinc metres més enllà, gairebé on comença la gespa de la piscina.

Els voluntaris de l'Associació treballaven seguit, junts i concentrats per aprofitar bé l'estona en la recerca del tresor, espigolant a la terra com qui cull castanyes un dia de tardor feliç.

Havia estat un calvari aconseguir que la llei fos allò, llei, i que un tribunal, concretament el Superior de Justícia de Galícia, obligués l'amo a permetre els sondatges a la recerca de possibles restes.

El propietari va argumentar que allò era propietat privada.

I tenia raó.

Però els morts, des del fons del seu oblit de terra i anys, els morts executats sense judici, els condemnats sense defensa, els oblidats sense làpida que abrigui els seus noms, els soterrats sense una mínima llosa, els porgats a trets per camises blaves, guàrdies civils o simples gossos famolencs de sang de venjança, van cridar més fort i van dir, traieu-nos, som aquí.

I tenien més raó que ningú.

Ella era allà, cridant, reclamant atenció.

La calavera apuntava sobresortint de la terra que li havien posat per damunt.

On abans hi havia hagut pensament, tones de terra.

On abans hi havia hagut un nas que havia ensumat les flors, les pells, potser l'aire salat de les algues i del mar, que no és gaire lluny d'aquí, tones de terra.

Entre les dents, ocupant el lloc d'una llengua que probablement va assaborir pell estimada i va ser vida, terra.

I entre els braços: un llibre.

Sabem que no parla, però és com si digués: traieu-me, tinc una història important per explicar.

Finals d'agost de 1936

Vil·la Flàvia és el pazo del metge Emilio Varela. Els que el coneixen somien a tornar-lo a visitar. Els que mai hi han entrat, imaginin les meravelles que habiten allà dins. Uns, pel que hi van viure. Els altres, pel que n'han sentit a dir. I tots tenen raó.

Uns i altres fan bé de practicar aquesta mena de records o imaginacions: la fama del pazo és gran des dels temps del pare de l'actual propietari. Don Javier Varela Mosquera, diputat a Madrid, l'havia comprat i l'havia alçat des de les ruïnes i l'abandó de segles per convertir-lo en el lloc inigualable que ara era, amb aquelles parets mostra de senyoriu, amb el colomar allà dalt, senyal de distinció, amb la capella, coqueta però rotunda com correspon a la Glòria de Nostre Senyor, senyal de devoció. De les seves mans va passar a les mans del metge don Emilio Varela, eminència científica des de molt jove, home inquiet en totes les arts i cultures que en aquesta Espanya es practiquen i es coneixen i, sobretot, home generós que fa anys que posa els seus diners al servei de la gent més humil i els dona pa, casa i escola.

Vil·la Flàvia era un somni. Un destí. Un desig. A Vil·la Flàvia tot és possible, deien els més poètics. Els balls de Vil·la Flàvia són els més grans d'Espanya o, si no ho són, gairebé ho són, comentaven els més frívols. A Vil·la Flàvia, els criats presumeixen de la seva categoria i de la seva fortuna pel fet de treballar entre

aquells murs i per a aquell patró. Les monges del monestir de Veleiro, a poc més d'un quilòmetre muntanya amunt i, a la pràctica, lloc mantingut per la gran quantitat de diners del doctor Varela, diuen que entrar allà és com fer-ho en una mena d'antesala del paradís, amb aquella capella dedicada a la Mare de Déu de la Guia, santa protectora dels mariners, tan polida, sempre envoltada de l'aroma i del color de les camèlies que creixen en aquell lloc vegetal, joliu i generós. El laberint de boix francès que hi ha a l'interior, les quatre fonts que neixen pures i cristal·lines aquí i allà, el jardí botànic que, al seu dia, don Javier va encarregar fer amb el bo i millor de les plantes i els arbres d'arreu del món, el llac artificial per als cignes, la casa de planta que fa un angle recte perfecte, la capella, la balconada, la galeria orientada cap a migdia... tots aquests elements permeten afirmar que tot és llum a Vil·la Flàvia.

Llàstima que, des de fa unes setmanes, allà només hi habiti la mort.

-Aquí no hi podrem sobreviure.

-No ens queda més remei que sobreviure i lligar-nos a la vida.

-Però això és com una cova. I a les coves hi viuen els animals, no pas les persones.

Ell se la va mirar amb la dolçor amb què acostu-mava a mirar-la des que era una nena i va enten-dre que estava unit per sempre a aquells ulls, a aquells pits, a aquella dona infinita.

-Nosaltres no som animals, no som rates encara que ara estiguem en aquest cau. I saps per què?

-Digues-m'ho, amor.

-Perquè nosaltres somiem i estimem. I els animals no ho fan, això. Animals són aquests que són aquí fora. Aquests que no somien.

Va haver-hi un temps en què eren persones, éssers humans, gent. Fins i tot va haver-hi un temps en què eren vius. Ja no ho són. Ja no ho estan. Són espectres. Són morts amb un cor que encara els batega, però ja no són humans. N'hi ha prou a mirar dins l'abisme dels seus ulls per saber que ja no són homes. Que són una altra cosa. Allà dins, només hi habita la por. *Són* por. No és que en tinguin. *Ho són*. Por en ulls mig tancats fets beines pels blaus i que, per sort, no els permeten veure aquesta realitat pesada i fosca, pesadíssima com un bloc de granit pesadament insuportable sobre aquelles esqueses trencades. Por a les cares, que intenten no expressar, no donar a entendre, no manifestar-se. És la millor actitud si es vol continuar viu. Empassar. Acceptar. Obeir. «La Falange té molt mala hòstia», havia dit ahir mateix el capellà quan els va fer entrar a la capella de la Mare de Déu de la Guia, allà, a Vil·la Flàvia, on els havien tancat com porcs a la cort abans de Sant Martí.

—La Falange té molt mala hòstia —sí, això mateix havia dit des d'aquell púlpit improvisat amb caixes de fusta arrambades les unes contra les altres, per després acabar de completar—. No em provoqueu perquè Crist està amb la Falange i la Falange amb Crist —es va aturar a pensar, cercava les paraules per les altures celestials i no li sortien; va somriure, tal vegada les havia trobades—. Es pot dir que les hòsties són —petita pausa, teatral; somrigué més àmpliament, li va sortir una veu aguda i ridícula, clarament de burla— divines.

Es van sentir riures per l'agudesesa, concretament les riallades dels cinc guàrdies civils que custodiaven els poc més de vint-i-cinc presos que, agenollats, van suportar la missa i els insults, com ahir i abans-d'ahir i abans d'abans-d'ahir, sembla que fa segle que són allà tancats, suportant tot allò així, sense permetre que la cara expressi res. També van riure, perfectament a l'uníson amb els guàrdies civils, els quatre falangistes que a la dreta i a l'esquerra del capellà festejaven amb aquelles riallades no se sap si la connexió de Crist amb la seva causa, de la qual parlava el capellà, o amb el mateix Dimoni. En qualsevol cas, els presos miraven a terra. Per si de cas la divinitat i la Falange i la Guàrdia Civil.

—No us fa gràcia l'acudit, cabrons? Aquests rojos no tenen sentit de l'humor —va dir després, més fluixet, dirigint-se als falangistes que l'escoltaven.

L'al·locució havia estat gairebé la mateixa que la d'ahir.

—Estem netejant Espanya de rojos i separatistes. Sou l'escòria de la nostra societat. A alguns ja els hem passejat. A uns altres, ho farem aviat. No a tots, és clar. No som assassins com vosaltres. Només qui s'ho mereixi i qui hagi comès crims realment greus. Només els rebels. Així que, si teniu sort, pot ser que salveu la vida mentre estigueu aquí confinats abans de dur-vos al Llatzeret de San Simón, ja veureu quina illa més bonica allà enmig de la ria de Vigo. En fi, ja es veurà què passa amb vosaltres, que tots cap allà no hi anireu, cony, que no. Però no tingueu por. No temeu la mort. Us confesso abans i el Senyor, que és misericordiós, us perdonarà les vostres atrocitats, que no són poques. Perquè no sou bons catòlics, perquè gràcies a les vostres idees d'independència la Pàtria estava en perill i sort que es van posar al capdavant els generals, perquè el que voleu és que Espanya es desmembri, que es trenqui, que esclati en trossos grandíssims fills de la gran puta de Satanàs, cabrons, perquè voleu l'anarquia, que no hi hagi ni llei ni Déu, republicans dels collons!

Dit això i seguint el capellà, tots van fer amb el braç enlaire la salutació feixista. Tots. Ells també. I si no estigués clavat a la creu, també la faria Crist i la faria amb por. Així era la por que habitava, lliure i poderosa, en les parets d'aquell petit món de tenebres i mort.

El doctor Emilio Varela, els ulls fixos, com els altres, a terra, per a què aixecar-los si a l'horitzó només hi ha filats, abaixa per fi el braç quan s'acaben els «visques» (a Espanya i a Franco, tres cops visca per a cadascun, sis visques com sis trets a pit descobert, i un crit final, *¡Espanña, Una, España, Grande, España, Libre!*), es demana quina deu haver estat la seva atrocitat, perquè és d'això del que parla el capellà: d'atrocitats. Ell les seves no les coneix, no pot imaginar quin és el seu delicte, quina és la seva conducta terrible per merèixer aquell càstig brutal que ell i Ana, la seva filla desapareguda fa setmanes, des que la guerra ha començat, pateixen a mans d'aquestes bèsties que els tenen així, gairebé sense menjar, gairebé sense aigua, moribunds.

Vençuts.

Ja se n'havia anat tothom cap a casa després d'aquella jornada de deu hores foradant la terra quan Anxela la va trobar, aquell esquelet tan ben conservat amb un llibre entre els braços.

Quan dequeia el dia, quan ja no quedaven forces, quan el seu cos era molt conscient que es donaria per vençut i que les fiblades serien d'escàndol l'endemà, va decidir quedar-se i treure ella mateixa la terra en uns altres punts, perquè els altres ja havien marxat.

I, llavors, va aparèixer.

Un esquelet sencer més o menys conservat, si fa no fa amb tots els ossos, com si la terra i la humitat tinguessin por de fer la seva feina pacient de temps que erosiona la història i els seus secrets.

Com els altres, el cap foradat enmig del front.

Es veia bé que era una dona per la grandària de la pelvis.

Tenia els braços encreuats sobre el pit, com tanta gent als taüts, en aquella mateixa posició de descans.

Perfectament plegats.

I, entre les mans i les costelles, una cosa que semblava un llibre.

Un volum gruixut protegit per una tela vermella, com de cortina. Transparent i una mica foradada.

Va baixar a la fossa, relliscant lleugerament però sense perdre la verticalitat. Va posar-se a la gatzoneta i amb dos dits va agafar

el canell esquerre per separar-lo prou perquè hi hagués espai per separar la tela i treure'n el llibre.

Després, va tornar a posar-li el braç en la posició anterior.

I, d'un salt, va sortir cap al món dels vius amb un llibre a les mans.

Poemes a Ana. De Ramón Gándara.